

DAUNELE MORALE

IOANA-ANDREEA CIURDAR*

Resumé: C'est à l'exactitude de la délimitation entre le préjudice non patrimonial, d'un côté et le préjudice patrimonial, de l'autre côté, que dépend la grande division des droits en droits avec caractère patrimonial et droits avec caractère extrapatrimonial. Le préjudice moral est celui qui n'est pas exprimé par une perte d'argent, puisqu'il touche à un droit extrapatrimonial et non pas au patrimoine, le dommage moral étant celui qui touche aux intérêts extrapatrimoniaux et non économiques de la personne, portant préjudice aux ainsi nommés droits de la personnalité. C'est bien dans ce contexte-là qu'on peut remarquer le fait que le préjudice moral vise la lésion portée aux intérêts des personnes, concrétisée dans des souffrances physiques, mais aussi dans des troubles psychologiques éprouvées par la victime.

Mots clés: préjudice non patrimonial, préjudice moral, droit extrapatrimonial, droits de la personnalité

§ 1. Noțiunea de „daune morale”

1. 1. Conținutul noțiunii de daune morale

În dreptul nostru civil, uneori, prejudiciul nepatrimonial mai este desemnat și prin denumirile de „prejudiciu nematerial” sau „imaterial”, „extrapatrimonial”, iar alteori, prin denumirile de „prejudiciu nepecuniar”, de „natură morală” sau „prejudiciu moral”, cât și prin acela de „prejudiciu personal nepatrimonial”, „pagubă” sau „pagubă nepatrimonială”.

Pentru desemnarea noțiunii de „daune morale” este preferabilă utilizarea termenului de „prejudiciu nepatrimonial”¹, cu toate variantele sale (extrapatrimonial, nematerial, imaterial, nepecuniar), socotite ca fiind sinonime.

Aceasta denumire este consecința luării în considerare a celei mai

* Masterandă, Facultatea de Drept din Cluj-Napoca, Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir” București.

¹ I. Albu, V. Ursa, op. cit., p. 48 și urm.

importante diviziuni ce poate fi făcută asupra conținutului instituției prejudiciului civil, în general, și anume după criteriul naturii sale intrinseci, iar, pe de alta parte, aceeași denumire de „prejudiciu nepatrimonial” ilustrează, cu precizie, atât unitatea dintre prejudiciul patrimonial și cel nepatrimonial, ca părți componente ale prejudiciului civil, cât și deosebirea de natură ce există între aceste două aspecte ale prejudiciului, ca element esențial al răspunderii civile.²

În sprijinul acestei idei a venit și legiuitorul român, care a consacrat în câteva acte normative posibilitatea reparării unor astfel de prejudicii, folosind în cuprinsul reglementarilor adoptate, denumirea de „daune morale”.

Se poate avea în vedere Legea nr. 29/1990 a contenciosului administrativ (abrogată expres prin Legea nr. 554 / 2004), care în art. 11 alin. 2 dispunea ca, în cazul admiterii cererii în anulare a actului administrativ sau de recunoaștere a dreptului încălcat, instanța va hotărî și asupra daunelor materiale și morale cerute; Legea nr. 11/1991 privind combaterea concurenței neloiale, în art. 9 prevede ca, dacă faptele de concurență neloială cauzează daune materiale sau morale, cel prejudiciat este în drept să se adreseze instanței cu acțiune în răspundere civilă; Legea nr. 48/1992 a audiovizualului (abrogată expres prin Legea nr. 504/2002), în art. 2 alin. 5, institua răspunderea pentru daunele morale.

De asemenea, Codul de procedură penală în vigoare (modificat și completat prin Legea nr.281/2003) vorbește din nou în unele texte de lege de noțiunea de “daune morale”. Se au în vedere dispozițiile art. 14 alin. 5, art.17 alin. 3, art. 20 alin. 2 și 3, art. 346 alin. 2, art. 348 C. proc. pen., cât și cele cuprinse în Capitolul IV din cadrul Titlului IV.

În dreptul nostru există o anumită inconsecvență în materia termenilor folosiți pentru desemnarea noțiunii de „prejudiciu nepatrimonial sau moral”. De exactitatea delimitării dintre prejudiciul nepatrimonial, pe de o parte, și prejudiciul patrimonial, pe de alta parte, depinde și marea diviziune a drepturilor în drepturi cu caracter patrimonial și drepturi cu caracter extrapatrimonial.

În ceea ce privește distincția între dauna materială și dauna morală, în literatura juridică de la noi s-au exprimat opinii destul de nuanțate.³

S-a apreciat că prejudicial moral este acela care nu se exprima printr-o pierdere în bani, întrucât aduce atingere unui drept

² Idem.

³ I. Albu, V.Ursa, op. cit, p. 57 și urm.

extrapatrimonial, și nu patrimoniului. De asemenea, s-a susținut că dauna morală este aceea care aduce atingere intereselor extrapatrimoniale și neeconomice ale persoanei, lezând așa-zisele drepturi ale personalității.

Alteori, prejudicial moral a vizat atingerea adusa intereselor persoanelor, concretizate în suferințe fizice și psihice resimțite de victimă, cât și în tulburările psihologice încercate de aceasta.

În sistemul de drept anglo-american, se acordă despăgubiri cu titlu de daune morale pentru unele prejudicii, cum ar fi: suferința fizică și psihică (*pain suffering*), pierderea speranței de viață (*loss of expectation on life*), prejudiciul de agrement (*loss of amenity*); importanța daunelor morale este mai mare dacă vătămările au ca obiect persoana (*injury of the person*), decât atunci când privesc bunurile acesteia (*damage to property*).

Compensația bănească (despăgubirea) cerută de persoana care a suferit o vătămare, o pierdere, poate fi *compensatorie* sau *punitivă*, adică poate avea scopul de a readuce victima în situația anterioară sau cu titlu de pedeapsă pentru un comportament ofensator, iar cea punitivă, la rândul-i, este actuală și substanțială, când tinde a oferi o despăgubire reală pentru prejudiciul cauzat, sau nominală, atunci când întinderea despăgubirii nu poate fi cert stabilită, aceasta având scopul de a indica că un drept a fost încălcat⁴.

În opoziție cu prejudiciul patrimonial, cel extrapatrimonial ar include suferințele morale, necazurile, tulburări, care nu intră în conținutul noțiunii de „pagubă” în sens propriu, ci în acela de „vătămare” sau de „rău” în sens larg⁵.

„Prejudiciul moral cuprinde atât vătămările aduse persoanei în onoarea, demnitatea, pozițiunea socială, creditul, libertatea sau reputațiunea sa, cât și pe acelea care o constituie o lezare a sentimentelor sale de afecțiune”⁶.

În aceeași ordine de idei, s-a considerat că este nepatrimonial acel prejudiciu care nu poate fi exprimat în bani, cum ar fi, de exemplu, acela care consta în atingerea onoarei sau reputației de care se bucură o persoană, dar prin care nu s-a cauzat nici o pagubă patrimonială⁷.

Daunele morale au mai fost private ca reprezentând, în realitate,

⁴ H. Campbell Black, *Black's Law Dictionary*, St. Paul Minesota, 1991, pp. 270-273.

⁵ V. Ravazzoni, *La riparazione del danno nonpatrimoniale*, Milan, 1962.

⁶ N. D. Ghimpa, *Responsabilitatea civilă delictuală și contractuală. Studiu de doctrina și jurisprudență*, Bucuresti, 1946, p. 191.

⁷ I. M. Anghel, Fr. Deak, M. F. Popa, *op.cit.*, p. 82.

suferințe sau neplăceri de ordin fizic sau psihic, dar în nici o măsură pierderi materiale⁸, deoarece acestea rezulta din vătămarea unui interes nepatrimonial, nefiind susceptibile de evaluare bănească. Astfel de prejudicii pot fi: moartea, atingerile aduse integrității fizice, sănătății sau altor atribute ale personalității, cum ar fi, de exemplu, onoarea sau reputația.⁹

Momentul marcant în care literatura noastră juridică încearcă o definiție mai nuanțată și mai completă pentru conținutul noțiunii de “daune morale” este legat de numele și activitatea marelui profesor român Aurelian Ionacu, care, precizând poziția adoptată de dreptul nostru în aceasta materie, arată:” Spre deosebire de paguba materială care fie diminuează patrimonial victimei, fie îl lipsește de un beneficiu pecuniar viitor - pe care aceasta l-ar fi realizat în mod neîndoielnic - dauna morală nu aduce nici o pierdere de ordin pecuniar. În alți termeni, care, de altfel, sunt mai proprii, paguba materială, având un caracter economic, constituie un prejudiciu patrimonial, în timp ce dauna morală e un prejudiciu extrapatrimonial, adică orice natură neeconomică”¹⁰.

Conținutul propriu-zis al noțiunii de daune morale cuprinde următoarele elemente:

a) prejudiciul nepatrimonial, denumit și „prejudiciu moral” sau „dauna morală”, constă într-o atingere adusă acelor valori ale individului care îi definesc personalitatea

b) aceste valori sunt: existența fizică a persoanei, integritatea corporală și sănătatea, sensibilitatea fizică și psihică, sentimentele de afecțiune și de dragoste, cinstea, demnitatea și onoarea, prestigiul profesional, drepturile nepatrimoniale care intră în conținutul dreptului de autor și inventator, numele și domiciliul, precum și alte valori similare

c) prejudiciul nepatrimonial nu poate fi evaluat în bani, el neavând conținut economic

În această materie nu există acord cu privire la repararea bănească a prejudiciilor nepatrimoniale, iar, mai mult, unii autori consideră inadmisibilă o asemenea reparație; de aici și consecința includerii în noțiunea de “prejudiciu nepatrimonial”, de către unii autori, a mențiunii

⁸ T. R. Popescu, P. Anca, *Teoria generală a obligațiilor*, Ed. Științifică, București, 1968, p. 82.

⁹ M. Eliescu, op. cit, p.102

¹⁰ A. Ionascu, *La reparation dommages moreaux en droit socialiste roumain, în Revue roumaine des sciences sociales*, 1966, nr.2, p.207 și urm.

că acesta “nu poate fi reparat în bani”¹¹.

Problema dacă prejudiciul nepatrimonial este sau nu susceptibil de a fi reparat și pecuniar, nu ține de conținutul acestuia, ci de modalitățile sale de reparare, care pot și sunt în realitate, diferite de la o legislație la alta, de la un sistem de drept la altul.

În ceea ce privește conținutul propriu-zis al noțiunii de “daună morală” sau “prejudiciu nepatrimonial”, se poate concluziona că acesta reprezintă rezultatul dăunător direct, de natură nepatrimonială, al unei fapte ilicite și culpabile, prin care se aduce o vătămare valorilor și drepturilor extrapatrimoniale, ce sunt strâns legate de personalitatea umană.

2. Raportul dintre patrimonial și nepatrimonial în precizarea conținutului noțiunii de “daune morale”

Atât în jurisprudență, cât și în realitatea curentă s-a demonstrat că prin una și aceeași faptă ilicită și culpabilă se poate aduce atingere atât unor drepturi de natură patrimonială, cât și unor drepturi de natură nepatrimonială, iar în ceea ce privește rezultatele, persoanei lezate să-i fie aduse, în același timp, atât prejudicii patrimoniale, cât și prejudicii nepatrimoniale.

Această situație aduce în discuție problema raportului care există sau care trebuie să existe între natura valorilor lezate printr-o acțiune ilicită, dăunătoare, pe de o parte, și natura prejudiciilor cauzate pe de alta parte. Pentru ca prejudicial cauzat să fie nepatrimonial, este necesar ca el să fie rezultatul încălcării unei valori ori a unui drept de natură nepatrimonială.

Admițând existența unei corelații directe între natura valorilor lezate și prejudiciile astfel cauzate, în literatura noastră juridică s-au exprimat mai multe puncte de vedere. S-a susținut că dauna morală are acest caracter “în măsura în care efectul negativ al faptei ilicite afectează acele atribute ale persoanei care influențează relațiile sociale - nume, onoare, reputație - sau pe cele care se situează în domeniul afectiv al vieții umane - relații între soți, între părinți sau copii, între prieteni - vătămări care își găsesc expresia cea mai tipică în durerea morală sau chiar fizică încercată de victima”¹².

În același sens, s-a mai spus că “faptele care antrenează daune

¹¹ I.M.Anghel, Fr. Deak, M.F.Popa, op.cit., p. 82

¹² M. Eliescu, op. cit., p.106

morale sunt, mai ales, acelea care aduc atingere drepturilor personale nepatrimoniale”¹³.

Existența acestei corelații potrivit căreia între valorile și drepturile vătămate și prejudiciile cauzate trebuie să existe o identitate de natura patrimonială sau nepatrimonială, după caz, nu conduce neapărat la concluzia că atingerile aduse unor valori nepatrimoniale vor produce numai vătămări de ordin nepatrimonial, iar cele aduse unor valori patrimoniale vor produce, la rândul lor, numai prejudicii de aceeași natură. Este posibil ca, datorită relației naturale care există între atribuțiile generale, materiale și nemateriale, ce țin de personalitatea umană, în ansamblul ei, lezarea unor drepturi nepatrimoniale ale acesteia să aibă sau să poată avea nu numai consecințe de natură nepatrimonială (morală), ci și consecințe negative de natura patrimonială; tot astfel, vătămarea unor drepturi patrimoniale are sau poate avea și rezultate negative, de ordin patrimonial sau moral.

Singurul domeniu în care se întâlnesc simultan cele două categorii de prejudicii, este acela al vătămărilor aduse integrității și sănătății persoanei. Aceasta din urmă, prin ansamblul trasaturilor biopsihice, morale, sociale care o definesc, ilustrează deplin legătura indisolubilă dintre aspectele sale materiale, morale și spirituale.

Pentru a confirma această concluzie, se va lua ca exemplu vătămarea corporală gravă produsă asupra unei persoane, fapta care concomitent și succesiv, antrenează atât prejudicii de natură materială, constând în cheltuieli ocazionate cu îngrijirea medicală și tratamentul adecvat situației, cât și prejudicii de natură morală, cum ar fi suferințele și traumele psihice încercate de cel vătămat și chiar de membrii familiei sale, atunci când aceștia sunt nevoiți să-i acorde îngrijiri suplimentare.

Există și situații în care daunele morale și cele patrimoniale, generate de aceeași faptă ilicită și culpabilă pot fi privite fără vreă legătură nemijlocită între ele. De exemplu, vătămarea corporală gravă care are ca urmare pierderea unui brat poate lipsi de mijloace materiale de existență pe acela care, anterior, se înfățișa cu activități de ceasornicarie; dar aceeași faptă poate să producă suferințe psihice atât celui vătămat, cât și altei persoane apropiate acestuia.

În alte situații, între prejudiciile patrimoniale și cele morale, antrenate de aceeași faptă ilicită, se poate identifica o legătură directă, de la cauza la efect. Spre exemplu, furtul din locuința unei persoane a unor

¹³ A. Ionascu, op. cit., p. 208

bijuterii vechi, de familie, ii poate provoca acesteia, în egala masura, un prejudiciu patrimonial, cat și suferinte psihice sufficient de serioase, acestea din urma fiind determinate de insemnatatea obiectului sustras pentru victima; sau, mama, al carei fiu a fost victima unui omor, este incercata atat de un prejudiciu moral, cat și de un prejudiciu patrimonial, constand în contravaloarea cheltuielilor ocazionate de inmormantarea celui ucis.

§ 2. Prejudiciul nepatrimonial-element al raspunderii civile pentru daunele morale

Analizând conținutul textului art. 998 C. civ., conform căruia “orice fapta a omului, care cauzează altuia prejudiciu, obligă pe acela din a cărui greșeală s-a ocazionat, a-l repara”, observam ca acesta nu face distincție între natura patrimoniala sau nepatrimonială a prejudiciului. De asemenea, distincția nu se deduce nici din economia art. 999 C.civ. , impunandu-se interpretarea ca și acest text legal se refera la orice fel de prejudiciu, atat patrimonial, cât și nepatrimonial.

Pe langa temeiul juridic traditional, consacrat de art. 998 și art.999 C.civ., după Decembrie 1989, au fost adoptate și unele acte normative particulare prin care s-a admis expres și repararea bănească a unor prejudicii morale delictual cauzate.

În acest sens, art.11 alin.2 din Legea nr. 29/1990 a contenciosului administrativ prevede ca în cazul admiterii cererii de anulare a actului administrativ, care prevede ca, în cazul admiterii cererii de anulare a actului administrativ sau de recunoaștere a dreptului încălcat, instanța va hotărî și asupra daunelor materiale și morale cerute.

Legea nr.11/1991 privind combaterea concurenței neloiale, în art.9 prevede ca daca faptele de concurența neloială cauzează daune materiale sau morale, cel prejudiciat este în drept să se adreseze instanței cu acțiune în răspundere civilă.

De asemenea, veche Lege nr.48/1992 a audiovizualului, în art. 2 alin 5, instituia răspunderea civilă pentru daunele morale cauzate prin comunicații audiovizuale.

Ordonanța Guvernului nr. 47/1994, nemodificată, dispunea ca, până la instituirea unei reglementari unitare privind asigurările, compensarea daunelor materiale, ecologice și morale produse de un dezastru provocat din nerespectarea obligațiilor ce revin agenților economici, prevăzute în ordonanță, se stabilesc de instanțele judecătorești competente, la sesizarea părții vătămate sau a autorităților administrative publice locale.

1. Clasificarea prejudiciilor nepatrimoniale

Prejudiciile nepatrimoniale ar putea fi clasificate potrivit dreptului nepatrimonial și al personalității umane încălcate¹⁴.

1. 1. Criteriul dreptului nepatrimonial încălcat

Dupa tipul dreptului nepatrimonial incalcat, exista urmatoarele prejudicii: cele rezultate din vatamarea integritatii corporale sau a sanatatii persoanei; prejudicii afective provocate acesteia, constand în suferinte psihice datorate lezării sentimentelor de afectiune și dragoste; prejudicii constand în atingeri aduse cinstei, onoarei, demnitatii, prestigiului sau reputatiei unei persoane; prejudicii vizand vatamarea dreptului la nume, la pseudonim sau la denumire, a drepturilor de autor și de inventator.

Conform acestui criteriu, avem atatea feluri de prejudicii nepatrimoniale cate feluri de drepturi nepatrimoniale are personalitatea umana și care pot fi incalcate.

Cu titlu de exemplu, putem aminti din categoria prejudiciilor corporale, urmatoarele: durerile fizice cauzate unei persoane prin loviri, vatamari, raniri, durerile psihice consecutive vatamarilor corporale, provocarea unei boli, slabirea rezistentei fizice la boli sau alte complicatii, ingrijorarea pentru aceste efecte ulterioare, epuizarea emotionala, pierderea unor placeri (ideea de confort, chiar și diminuarea libidoului).

Prejudiciile afective, constand în suferinte psihice cauzate prin lezarea sentimentelor de afectiune și de dragoste, cuprind: suferinte psihice determinate de cauzarea mortii unei persoane iubite, de ranirea, mutilarea, desfigurarea, sau imbolnavirea grava a unei persoane apropiate sau a unei rude, ca și orice alte suferinte psihice similare. Aceste prejudicii sunt denumite prejudicii indirecte, sau “prin ricoloseu”.

Intre prejudiciile aduse onoarei, cinstei, demnitatii, prestigiului sau reputatiei unei persoane, se evidentiaza prejudiciile produse prin insulte, calomnii, defaimari, aprecieri nefavorabile, inclusiv cele privind reputatia și probitatea profesionala, apartenenta la un grup etnic socialmente mai defavorizat sau la o anumita minoritate sexuala.

Drepturile nepatrimoniale la nume, pseudonim sau denumire sunt de multe ori prejudiciate prin folosirea abuziva ori uzurparea acestor elemente de identificare a persoanei, iar cele de autor sau inventator pot fi

¹⁴ I.Albu, V.Ursa, op. cit., p. 76-77; I.Albu, Repararea prejudiciului cauzat prin vatamari corporale, Ed. Lumina Lex, Bucuresti, 1997, pp. 19-26

vatamate prin denaturarea titlului sau textului unei opera literare ori stiintifice¹⁵.

1. 2. Criteriul personalitatii umane incalcate

Potrivit acestui criteriu, în ceea ce priveste domeniul personalitatii umane incalcate, prejudiciile nepatrimoniale sunt cele cauzate personalitatii fizice, personalitatii afective și personalitatii sociale.

Potrivit teoriei drepturilor subiective, omul este titular de drepturi , fara a fi necesara o manifestare de vointa din partea sa, intrucat exista o prezumtie *iuris et de iure* ca acesta are interesul și vointa de a fi titular al acestor drepturi.

Din acest punct de vedere, orice om trebuie sa aiba un nume, o stare civila, indiferent daca si-a exprimat sau nu vointa în acesta privinta.Referitor la drepturile personalitatii, legea prezuma, în mod absolut, doar interesul, celalalt element al dreptului subiectiv-vointa-fiind lasat la latitudinea cetateanului potential.

Astfel, numai în masura în care isi exprima vointa de a-si exercita unul din drepturile personalitatii sale, dreptul subiectiv se intregeste, iar individul uman se transforma din titular potential în titular efectiv al dreptului respectiv, devenind în acelasi timp, personalitate.

In materia drepturilor personalitatii, daca vointa de a exercita un astfel de drept a fost exprimata, atingerea adusa dreptului respectiv atrage raspunderea civila, fara sa fie necesara proba prejudiciului suferit, deoarece se prezuma ca prin atingerea adusa dreptului subiectiv s-a creat și diminuarea patrimoniului celui care reclama.

In literatura noastra de specialitate, notiunii de “personalitate” i s-a dat semnificatia de persoana care isi exprima vointa de a-si exercita unul din drepturile menite sa-i protejeze atat datul biopsihic, precum și dobanditul-reprezentand coeficientul sau de realizare în societate¹⁶.

Drepturile subiective nepatrimoniale sunt expuse în reglementarile legale din dreptul nostru, precum și în clasificarile și dezvoltarile literaturii juridice în materie. In acest sens, Decretul nr.31/1954 asigura cadrul normativ de baza în aceasta materie, iar potrivit art. 54 alin.1, drepturile subiective nepatrimoniale care se bucura de ocrotire juridica

¹⁵ A.Ionascu, M.Comsa, M.Muresan, *Dreptul de autorin R.S.R.*, Ed. Academiei, Bucuresti, 1973, p.128; A.Ionascu, M.Muresan, *Rolul reglementarii juridice a dreptului de autor*, Ed. Academiei, Bucuresti, 1973, p.134 și urm.

¹⁶ Gh. Mihai, G.Popescu, *Introducere în teoria drepturilor personalitatii*, Ed. Academiei, Bucuresti, 1990, p.20

sunt urmatoarele: dreptul la nume; dreptul la denumire; dreptul la onoare; dreptul la reputatie; dreptul personal nepatrimonial de autor al unei opere stiintifice, artistice sau literare; dreptul de inventator; orice alt drept personal nepatrimonial.

În literatura de specialitate¹⁷ s-a exprimat opinia potrivit careia aceasta enumerare este deficitara, textul art. 54 din decret fiind restrictiv, el neincluzand unele drepturi nepatrimoniale importante, cum ar fi: dreptul la viata, la integritate fizica și sanatate, dreptul la libertate și neindicand formele principale sub care se pot prezenta prejudiciile nepatrimoniale cauzate prin lezarea unor asemenea valori. Enumerarea respectiva nu se raporteaza la importanta reala, comparativa a valorilor pe care le contine fiecare drept în parte, aceasta incepand cu dreptul la nume, la pseudonim și la denumire, cu toate ca incalcarile drepturilor respective, în general, sunt de mai mica gravitate în raport cu cele aduse drepturilor aratate în continuare, cum sunt dreptul la onoare și la reputatie.

Literatura noastra juridica, în majoritate, a impartasit, fara obiectii, clasificarea drepturilor nepatrimoniale facute de art. 54 din Decretul nr. 31/1954.

Clasificarea ce s-a impus în literatura noastra¹⁸, referitoare la drepturile subiective nepatrimoniale, a pornit de la ideea ca faptele prin care se cauzeaza daune morale sunt mai ales acelea prin care se aduce atingere drepturilor personale extrapatrimoniale, categorie de drepturi din care fac parte:

„a) drepturile cu continut neeconomic strans legate de persoana umana, recunoscute și garantate tuturor persoanelor fizice, cum sunt: dreptul la existenta și la integritatea fizica, la inviolabilitatea persoanei și a domiciliului, la nume, la pseudonim, la onoare, la reputatie;

b) drepturile cu continut neeconomic rezultand din raporturile conjugale și din raporturile de familie, cum sunt: drepturile sotilor la nume, la domiciliu, la egalitate, dreptul parintilor de a-si creste, supraveghea și educa copiii, dreptul la ajutor reciproc, la asistenta morala care trebuie sa si-o acorde membrii de familie;

c) drepturile morale ale autorilor de opera stiintifice, literare și artistice, adica: dreptul de a aduce opera la cunostinta publicului; dreptul de a fi recunoscut ca autor; dreptul de a cere celor care utilizeaza opera fara autorizarea autorului sa inceteze actele de utilizare; dreptul la

¹⁷ I.Albu, V.Ursa, op.cit., p.72 și urm.

¹⁸ A.Ionascu, op.cit., p.208

inviolabilitatea operei și la justa ei utilizare conform naturii sale, precum și drepturile morale ale inventatorilor și inovatorilor;

d) drepturile cu conținut neeconomic ale persoanei juridice, cum sunt: dreptul la denumire, reputație.”¹⁹

Prejudiciile morale mai pot fi cauzate și prin alte fapte, cum ar fi: “lezarea intereselor morale; atingerile aduse sănătății și integrității fizice atunci când aceasta antrenează, pe lângă prejudiciile materiale, o durere fizică sau morală(de exemplu, suferința pur morală pe care o persoană o poate resimți văzându-se mutilată sau desfigurată); lezarea sentimentelor de afecțiune în caz de accident mortal cauzat unei persoane care ne este scumpă”²⁰.

Atat în reglementările legale în vigoare, cât și în literatura juridică, valorile nepatrimoniale prin a căror vătămare se cauzează prejudicii nepatrimoniale, adică daune morale, sunt enunțate și clasificate sub forma drepturilor pe care persoana umană le are asupra lor. Valorile nepatrimoniale ale omului intra în sfera de preocupări a dreptului numai în măsura în care ele se bucură de ocrotirea legii, adică numai în măsura în care sunt reglementate ca drepturi subiective.

§3. Prejudicii corporale

În literatura noastră juridică²¹, prejudiciile corporale sunt grupate în: prejudicii constând în dureri fizice sau psihice (despagubirea datorată pentru repararea unui astfel de prejudiciu fiind denumită *pretium doloris*); prejudicii estetice (despagubirea datorată pentru repararea unui astfel de prejudiciu poartă denumirea de pret al frumuseții); prejudicii de agrement (*loss of amenity*); pierderea speranței de viață (*loss of expectation of life*); prejudicii juvenile, pentru care despagubirea datorată cu titlu de reparatiune poartă denumirea de *pretium iuventutis*.

3. 1. Prejudicii constând în dureri fizice sau psihice

În această categorie de prejudicii nepatrimoniale sunt cuprinse atât suferințele și durerile de natură fizică cât și cele de natură psihică, pe care le încercă victima unui fapt ilicit și culpabil, pe lângă pagubele de natură patrimonială ce pot fi cauzate pe această cale. Aceste prejudicii sunt

¹⁹ Idem

²⁰ Idem

²¹ I.Albu, V.Ursa, op.cit., p.79 și urm.

cunoscute sub denumirea de *pretium doloris*, denumire care priveste, de fapt, reparatiile materiale, despagubirile, sau, pretul pe care autorul unei astfel de daune il datoreaza victimei și pe care aceasta este indreptatita sa il pretinda.

Suferintele luate în considerare de catre instante pentru plata despagubirilor numite *pretium doloris*, se refera nu numai la cele care ar rezulta din lovituri sau raniri, ci și la cele cauzate de transmiterea unei boli, de o arestare nelegala, precum și cele rezultand din cauzarea unei simple incomoditati ori sicane. In aceste situatii trebuie sa se tina seama atat de durerea fizica incercata de victima, cat și de efectele psihologice ale acesteia, cum ar fi, de exemplu, teama pe care o persoana care si-a pierdut un ochi, o resimte în fata perspectivei de a ramane complet fara vedere.

Repararea prejudiciului moral constand în dureri de natura fizica sau psihica era admis în trecut și de catre jurisprudenta romana, în cazul suferintelor cauzate de un accident ori de moartea unei persoane apropiate²².

Dreptul englez denumeste suferinta fizica și psihica "*pain and suffering*", aceasta incluzand și socul nervos, precum și toate consecintele de ordin psihic(de exemplu, angoasa), denumire ce sugereaza o categorie dubla de prejudicii, dar, de fapt, aceasta exprima doar faptul ca suferinta este datorata vatamarii incesi sau interventiilor chirurgicale subsecvente. In aceasat situatie, compensatia trebuie acordata atat pentru trecut cat și pentru viitor, în functie de gravitatea vatamarii și durata mentinerii consecintelor acesteia.

3. 2. Prejudicii estetice

Prejudiciul estetic cuprinde suma vatamarilor și leziunilor prin care se aduce atingere armoniei fizice sau infatisarii unei persoane, referindu-se, în concret, la mutilarile, desfigurările ori cicatricele cauzate persoanei umane, la urmarile dezagreabile pe care acestea le au sau le pot avea asupra posibilitatilor ei de afirmare deplina în viata, precum și la suferintele psihice pe care asemenea situatii le pot determina.

Acest prejudiciu corporal poate constitui pentru o anumita persoana

²² C.Hamangiu, Codul civil adnotat, vol.II, Bucuresti, 1925, p.476; I.Rosetti-Balanescu, Al.Baicoianu, Drept civil roman, Studiu de doctrina și jurisprudenta, vol.II, Bucuresti, 1943, p.88-90; F.Mihaescu, S.C.Popescu, Jurisprudenta Inaltei Curti de Casatie, Sectiunea I și Sectiunile Unite, în materie civila, pe anii 1934-1943, Bucuresti, p.152

un “handicap” mereu separator, generator de complexe și nelinisti, având ca efect colateral excluderea persoanei în cauza din viața socială, stigmatizarea ori marginalizarea acesteia în raport cu semenii sau cu colectivitatea din care face parte.

Prejudiciul corporal cuprinde, pe lângă prejudicii materiale diverse, pe lângă cele morale exprimate în dureri fizice, și “suferințele pur morale, pe care victima le poate resimți văzându-se mutilată sau desfigurată”²³. De asemenea, prejudiciul estetic implică potențial și posibilitatea cauzării unor prejudicii patrimoniale, ca, de exemplu, în cazul stewardeselor sau recepționerelor de hoteluri, pentru care armonia fizică este chiar o cerință privind îndeplinirea profesiei lor²⁴.

Dacă importanța armoniei și frumuseții fizice era așa de pregnant subliniată în urma cu 30-40 de ani, astăzi, acest atribut al personalității umane, se vrea tot mai mult ocrotit, știut fiind că, în cazul unor categorii de profesii și ocupații (de exemplu, manechinele din lumea modei, vedetele de film și televiziune), aceste însușiri fizice constituie argumentul principal al succesului și al exercitării profesiilor respective.

Despăgubirea destinată compensării prejudiciului estetic încercat de o persoană este numit și preț al frumuseții (*prix de la beauté* - în literatura juridică franceză).

3. 3. Prejudiciul de agrement

Potrivit literaturii juridice engleze, prin prejudiciu de agrement se înțelege restrângerea elementelor agreabile ale vieții ființei umane, și anume acelea care sunt rezultatul simțurilor, a vieții sexuale, a posibilității unor relații sociale normale.

Prejudiciul corporal a mai fost denumit și prejudiciu hedonist(de la grecescul hedone-plăcere), datorită faptului că el rezulta “din atingerea adusă satisfacțiilor și plăcerilor vieții, constând în pierderea posibilităților de îmbogățire spirituală, divertisment și destindere.”²⁵

Prejudiciul de agrement, ca prejudiciu nepatrimonial, poate fi însoțit de importante prejudicii de natură patrimonială, evaluabile în bani și, deci, susceptibile de a fi reparate pe aceasta cale. De exemplu, lipsirea unei persoane, care în urma unui accident de circulație nu se mai poate

²³ B.Starck, op.cit, p.62

²⁴ *Ibidem.*

²⁵ A. Touleman, J. Moore, *Le préjudice corporel et moral en droit commun*, Sirey, Paris, 1968, p.138

deplasa, de plăcerile de a face mișcare fizica, de a merge la spectacole ori de a se plimba, de a face excursii, trebuie privita ca un grav prejudiciu nepatrimonial. Acest prejudiciu da victimei dreptul la reparatii constand în sume de bani necesare la procurarea unor mijloace care sa-i acopere nevoia de divertisment(de exemplu, cumpararea unui televizor color, a unui radio, a unor carti, discuri), sau a unor mijloace tehnice care sa-i permita deplasările(de exemplu, un aparat rulant cu comenzi multiple).

Despagubirile morale se adauga la cele de natura patrimoniala pe care persoana lezata este indreptatita sa le primesca în aceste cazuri, în vederea repararii prejudiciului material incercat(costul ingrijirilor medicale necesare recuperarii fizice, costul transportului la locul de munca, unde nu se mai poate deplasa pe jos).

Jurisprudenta occidentala a stabilit ca prejudiciul de agrement trebuie asimilat cu prejudiciul fiziologic, considerand ca acesta consta în diminuarea placerilor vietii, cauzata în principal, de imposibilitatea sau dificultatea de a se dedica unor activitati normale de agrement.

Suferinta care trebuie recompensata în aceste cazuri consta în imposibilitatea practicarii în viitor, ca mod normal de viata, a unor activitati firesti(sport, lectura), în nefunctionarea corespunzatoare a simturilor vizual, olfactiv, gustativ, cat și în tulburarea vietii sexuale(de exemplu, lipsirea unui barbat de bucuriile pe care le ofera casnicia, barbat care, în urma unui accident a devenit impotent).

3. 4. Pierderea sperantei de viata (*loss of expectation of life*)

Pierderea sperantei de viata este considerata o forma a prejudiciului corporal, iar ca urmare a vatamarilor suferite, victima este indreptatita sa pretinda despagubiri, cu titlu de daune morale. Dreptul de despagubire se bazeaza pe efectul subiectiv asupra persoanei, a intelegerii faptului ca speranta de viata i-a fost redusa.

În zilele noastre, infectarea cu virusul HIV, ca posibilitate, reprezinta una dintre cele mai coplecitoare temeri care-i incearca pe oameni de pretutindeni. Contaminarea efectiva cu virusul HIV poate justifica o actiune în raspundere civila pentru daune morale, avand în vedere caracterul incurabil al maladiei de faptul ca reducerea sperantei de viata este una evidenta, reparatia fiind una specifica.

În individualizarea acestui prejudiciu, cat și în privinta indemnizarii lui, aprecierea trebuie sa fie una obiectiva, iar nu subiectiva, daunele

morale urmand a fi raportate doar la reducerea sperantei de viata, nu și la pierderile banesti sau lipsa veniturilor viitoare²⁶.

In acelasi sens, s-a aratat ca instantele ar trebui sa ia în considerare toate suferintele fizice și morale, datorate nu numai ingrijirilor medicale, dar și reactiilor sociale, incertitudinii și riscului agravarii situatiei, perturbatiilor intervenite în viata afectiva și conjugala a celui vatamat²⁷.

3. 5. Prejudiciul juvenil

Prejudiciul juvenil este caracterizat de faptul ca urmarile de durata ale vatamarilor corporale sunt cu mult mai greu resimtite de catre persoanele tinere (care inca nu s-au realizat pe plan profesional, familial, social) decat de catre persoanele mai în varsta. Producerea acestui prejudiciu creeaza pentru victima un drept special de reparatii materiale, numit *pretium iuventutis*.

§4. Prejudiciile nepatrimoniale cauzate prin incalcarea dreptului la viata personala

4.1. Dreptul la viata personala sau la viata privata

In sprijinul demersului privind determinarea notiunii de viata privata au venit numeroase conventii internationale. Astfel, art.12 al Declaratiei universale a drepturilor omului a adaugat elemente noi celor clasice(domiciliu, corespondenta, onoare, reputatie), adaugand acestei liste și viata privata. Adunarea consultativa a Consiliului Europei a adoptat la 23 ianuarie 1970, Rezolutia nr.428, care în paragraful C, nr.2 și 3, prevede:”In liniile sale esentiale, dreptul la respectul vietii private consta în posibilitatea persoanei de a-si duce viata asa cum doreste, cu minimum de ingerinte. Acest drept se refera la viata privata, la viata familiala și la aceea a caminului, la integritatea fizica și morala, la onoare și reputatie(...)”.

Cu toate componentele sale , viata privata implica un drept generic la protectie, dar și o multime de drepturi care protejeaza aspectele particulare ale acestei vieti.

Art. 26 din Constitutia Romaniei din 1991, revizuita în anul 2003, consacra dreptul fundamental la viata intima, familiala și privata, aratand ca autoritatile publice respecta și protejeaza aceste valori. In art.8 din Conventia europeana a drepturilor omului se arata ca orice persoana are

²⁶ J.A.Jolowicz, T.Ellis Lewis, Winfield of tort, London, 1967, p.682-683

²⁷ I.Albu, op.cit., p.31-32

dreptul la respectarea vietii sale private și de familie, a domiciliului sau și a corespondentei sale.

Se impune sa desprindem elementele vietii private pe care sistemul juridic este obligat sa le protejeze, cum , la fel, trebuie sa fie respectate de terti, intelegand prin aceasta și autoritatile statale.

Protectia aspectelor care tin de viata privata a persoanei pot fi grupate în urmatoarele categorii²⁸:

- respectul comportamentelor;
- respectul anonimatului;
- respectul vietii relationale a persoanei;
- respectul identitatii persoanei.

Viata privata se distinge de viata publica a persoanei. Cea dintai este perceputa ca “viata ascunsa” sau ca “viata discreta”, proprie persoanei, pe cand cea de a doua, cea care se desfasoara într-un loc accesibil tuturor.

Acest criteriu de distinctie nu este usor de aplicat, fiind preferati termeni precum “dreptul la o existenta linistita” sau “drept la calm”. Acesti termeni acopera, pentru cei care ii folosesc, aspecte pe care termenul de “viata privata” nu le cuprinde în mod traditional. Intelegerea traditionala a vietii private conduce la ideea ca publicarea veniturilor unei persoane nu este un atentat la aceasta, dar ea poate constitui o tulburare a existentei acestei persoane²⁹.

Notiunea de viata privata este diferita în continut, în functie de pozitia sociala a celui vizat. De exemplu, viata privata a unui actor sau a unui politician este, prin natura profesiei și prin propria vointa, mai limitata decat viata privata a unei persoane oarecare. În ceea ce-i priveste pe politicieni, tarile de traditie anglo-saxona restrang mult mai mult dreptul politicianilor la viata privata, decat celelalte. Cariera politica presupune, în toate cazurile, o divulgare a unor aspecte ale vietii private inadmisibil de dezvaluit în cazul altor persoane.

Daca în cazul unor anumite categorii ale populatiei, dreptul la protectia vietii private tinde sa se atenueze, în cazul altora tinde sa se extinda.”Dreptul la viata privata” este din ce în ce mai mult un “drept la independenta”, chiar la “individualism”, un “drept la diferenta”. Nu este

²⁸ I. Dogaru, D.C. Danisor, Drepturile omului și libertatile publice, Ed. Zamolxe, Chisinau, 1998, p.145 și urm.; D. Gomien, Introducere în Conventia Europeana a Drepturilor Omului, Ed. All, Bucuresti, 1996, p.23-24

²⁹ I. Dogaru, D.C. Danisor, op. cit., p.146

vorba de a pretinde de a trai ascuns, ci de a trai diferit.”Dreptul la viata privata” nu mai este afirmat pentru a impiedica simpla privire a altuia, ci pentru a impiedica pe acest “altul” sa te judece.In acest caz, “drepturile personalitatii” sunt foarte aproape de “libertatile civile”³⁰.

4. 2. Protectia dreptului la viata privata în dreptul roman

Legiuitorul roman s-a aratat preocupat de domeniul vietii private, instituind mijloace juridice de protectie, care apartin mai multor ramuri de drept(dreptul constitutional, dreptul administrativ, dreptul penal, dreptul civil, dreptul familiei), iar intre aceste mijloace de protectie a dreptului la viata privata, o pondere deosebita o au mijloacele de drept civil și mijloacele de drept penal³¹.

Mijloacele de drept civil se subsumeaza institutiei raspunderii civile, aceasta fiind, prin excelenta, institutia juridica ce realizeaza pe planul dreptului civil, o dubla protectie legala, și anume: securitatea juridica a persoanei, prin repararea daunelor morale, cat și securitatea juridica a bunurilor, prin repararea prejudiciilor patrimoniale.

In dreptul nostru penal, ocrotirea secretului vietii private a individului, a familiei sale, se realizeaza prin dispozitiile unor texte legale incriminatoare, ca, de exemplu, art.195 C.pen. privind violarea secretului corespondentei, art.192 C.pen. privitor la sanctionarea violarii de domiciliu, art. 196 C. pen. care prevede pedepsirea violarii secretului profesional, cat și prin incriminarea tuturor faptelor caracterizate ca infractiuni contra persoanei³².

Faptele penale de natura a aduce atingeri aspectelor vietii private pot fi grupate astfel: cele prin care se violeaza intimitatea, cele care constau în inregistrarea unor aspecte ale vietii intime pe un suport și care fac posibila divulgarea acestor aspecte.

Prima categorie de infractiuni sunt cele care privesc faptul de a patrunde în viata privata a persoanei fara consimtamantul acesteia(violarea de domiciliu, violarea secretului corespondentei sau a altor comunicatii ale persoanei, ascultarea unei conversatii intr-un loc privat, colectarea de informatii nominative fara autorizare).

A doua categorie consta în faptul ca faptuitorul vrea sa fixeze pe un

³⁰ Idem

³¹ I.Albu, V.Ursa, op.cit., p.79 și urm.

³² O. Loghin, T. Toader, *Drept penal roman. Partea speciala*, Casa de Editura și Presă „Șansa” SRL, București, 1996, p. 68-209.

suport oarecare aspectele vietii private pe care le-a surprins(înregistrarea unei imagini, înregistrarea unei conversații sau înregistrarea unei informații nominative).

Iar a treia categorie, sub aspectul conținutului lor, implica difuzarea, facerea publica a informațiilor privind viața privată a unei persoane, fără acordul acesteia (divulgarea unor secrete ale persoanei, publicarea unor cuvinte sau imagini, divulgarea de informații nominative ce nu pot fi în mod legal puse la dispoziția publicului).

Jurisprudența autohtonă, relativ la repararea prejudiciului moral cauzat prin atingeri aduse aspectelor vieții private, este destul de săracă în exemple. Dar, într-o aplicație jurisprudențială³³ în care s-a invocat o atingere adusa secretului vieții private, dar, justificat, nu s-au acordat daune morale, instanța de fond a reținut vinovăția inculpatului la săvârșirea infracțiunii de violare a secretului corespondentei prevăzute de art. 195 alin.1 C.pen., condamându-l la pedeapsa amenzii penale. Prin hotărârea judecătorească a fost respinsă cererea părții vătămate privind acordarea de despăgubiri pentru daune morale –soluție menținută în apel și în recurs - cu motivarea că acesta nu a dovedit că a suferit un prejudiciu moral și nici unul material.

În fapt, s-a reținut de către instanțe, ca la data de 20 octombrie 1993, partea vătămată a fost căutată la domiciliu pentru a i se înmâna un plic expediat de fiul sau din Canada. Întrucât nu a fost găsit, factorul poștal a înaintat plicul inculpatului, vecin cu partea vătămată.

Inculpatul, primind plicul, în care se afla o felicitare, după plecarea factorului poștal, l-a deschis, i-a citit conținutul, după care i l-a înmânat părții vătămate, care, invocând violarea secretului corespondentei, a sesizat organele de poliție cu plângere penală.

S-a apreciat de către instanțe că nu se justifică acordarea de daune morale, deoarece partea vătămată nu a suferit o atingere a aspectelor vieții sale private, iar fapta inculpatului de a deschide un plic în care se afla o felicitare nu a fost de natura a produce un prejudiciu moral care să presupună o reparație corespunzătoare.

³³ CA Galati, Sectia penala, decizia nr. 481/R din 12 oct. 1995, în *Sinteza practicii judiciare a Curtii de Apel Galati pe anul 1995*, p. 65.